

تبدیل دارائی به اوراق بهادار (MSS) در بانکداری راستین

بیژن بیدآباد^۱

چکیده

در بانکداری راستین با طراحی برخی سیستم‌ها راه‌حل‌هایی برای معضلات موجود در نظام بانکی کشور و عملیات مالی در نظر گرفته شده است. سیستم تبدیل دارائی به اوراق بهادار (MSS) در بانکداری راستین از جمله این موارد است که زمینه را برای تسهیل عملیات مالی وثیقه و تضمین فراهم می‌آورد. این سیستم این امکان را به اشخاص می‌دهد تا دارائی‌های فیزیکی منقول و غیرمنقول خود را به ورق بهاداری به نام گواهی ضمانت تبدیل نمایند. این عملیات از طریق دفاتر اسناد رسمی انجام می‌شود. گواهی ضمانت به عنوان تضمین یا وثیقه برای همه امور مرتبط قابل استفاده است.

کلیدواژه: بانکداری راستین، اوراق بهادار کردن دارایی، عملیات بانکی، وثیقه، تضمین

مقدمه

بانکداری راستین^۲ بانکداری نوین اسلامی است که معضلات نظری و اجرایی بانکداری ایران را بررسی و بر مبنای آخرین دستاوردهای علمی و فنی راه‌حل‌های قانونی و اجرایی ارائه می‌دهد. هر کدام از زیرسیستم‌های بانکداری راستین^۳ مشخصاً برای رفع معضلی طراحی شده‌اند و سیستم اوراق بهادار کردن دارائی (MSS)^۴ با این هدف طراحی شده که تمهیدات لازم برای تبدیل دارائی‌ها به اوراق بهادار و مشخصاً به گواهی ضمانت را فراهم آورد. بسیاری از اموال و دارائی‌ها که مالیت دارند می‌توانند به عنوان ضمانت حسن انجام تعهدات بکار برده شوند. سازوکارهای موجود برای تبدیل اموال به ضمانت سهل نیست. لذا سیستم «اوراق بهادار کردن دارائی (MSS)» که تابع مقررات بانکداری راستین و آئین‌نامه اجرایی آن می‌باشد برای این موضوع طراحی گردیده است. سیستم صدور گواهی ضمانت توسط دفاتر اسناد رسمی زیر نظر سازمان ثبت اسناد و املاک کشور تعریف می‌گردد.

رهن

از لحاظ لغوی رهن به معنی گروگان و در قید چیزی بودن و مترادف واژه وثیقه است. به عبارت دیگر رهن گرو

^۱ دکتر بیژن بیدآباد، مشاور ارشد بانکداری اسلامی، بانک ملی ایران <http://www.bidabad.com> bijan@bidabad.com

^۲ برای ملاحظه متون بانکداری راستین مراجعه شود به: <http://www.bidabad.com>

^۳ بیژن بیدآباد، محمد صفائی پور، اجزای سیستم یکپارچه بانکداری مشارکت در سود و زیان راستین، نگرش مدیریت عملیات و فرآیندها. مجموعه مقالات اولین همایش بین‌المللی بانکداری الکترونیک و نظام‌های پرداخت، ۳۰ بهمن-۱ اسفند ۱۳۹۰، پژوهشکده پولی و بانکی، بانک مرکزی ایران، تهران.

<http://www.bidabad.com/doc/ajza-system-rastin.pdf>

<http://www.bidabad.com/doc/ajza-system-rastin.ppt>

^۴ Mortgage Securitization System (MSS)

گذاشتن مال است نزد دیگری در قبال دریافت وام تا اداء دین. در فقه رهن به عنوان عقدی^۵ که جهت وثوق طلبکار بر دینی که بر ذمه بدهکار دارد تعریف شده است. به عینی که گرو داده شده «رهن و مرهون و مرهونه» و به پرداخت کننده آن «راهن» و به گیرنده آن «مرتهن» گفته می‌شود. عقد رهن به ایجاب راهن و در مقابل به قبول مرتهن نیاز دارد. سایر شرایط راهن و مرتهن همان است که در سایر عقود ساری و جاری است از جمله بلوغ و عقل و قصد و اختیار و محجور نبودن در تصرف در عین بواسطه سفاهت و ورشکستگی و از این قبیل. در قانون مدنی^۶ رهن عقدی است^۷ که بموجب آن مدیون مالی را برای وثیقه به داین می‌دهد، رهن دهنده را راهن و طرف دیگر را مرتهن می‌گویند. عقد رهن، نسبت به مرتهن جایز و نسبت به راهن لازم است.^۸ ولی این امر موجب آن نیست تا احکام عقود جایز در خصوص عقد رهن جاری باشد زیرا عقد رهن با فوت یا جنون و سفه یکی از طرفین فسخ نمی‌گردد.^۹ برای عقد رهن شش عنصر ذکر می‌شود.^{۱۰} رهن و وثیقه قرارداد هر مال منقول و غیرمنقولی امکانپذیر است مشروط به اینکه مالیت داشته و دارای منفعت عقلانی مشروع نیز باشد:

۱- وجود دین ولو آنکه آن دین همزمان عقد رهن حادث نگردد.

۲- مال مورد گرو باید عین باشد.

۳- اقباض رهینه به مرتهن ولو برای مدت کوتاه.

۴- نباید مدت برای عقد رهن قید شود.

۵- امکان تصرف مرتهن در رهینه وجود داشته باشد.

۶- بیع رهینه منع قانونی نداشته باشد پس موقوفه در وقف به اولاد را نمی‌توان به رهن نهاد.

علاوه بر شروط فوق:

۱- مرهونه باید عین باشد و رهن دین و منفعت باطل است.

۲- مرهونه باید معین باشد.

۳- مرهونه باید قابل انتقال باشد و اموالی که قانوناً قابل انتقال نیستند از قبیل مال موقوفه قابل ترهین نیستند.

اسناد رهنی و شرطی و معاملات با حق استرداد و سایر معاملات وثیقه‌ای در مواد ۳۴ و ۳۴ مکرر قانون ثبت و ماده ۱۰۸ به بعد آئین نامه اجرائی مفاد اسناد رسمی لازم الاجراء مصوب سال ۱۳۲۲ می‌باشد. مقررات اجرای اسناد در قانون ثبت اسناد و املاک مصوب ۱۳۱۰/۱۲/۲۶ و اصلاحیه مصوب ۱۳۲۲/۶/۲۷ و الحاقی ۱۳۵۱/۱۰/۱۸ و آئین نامه طرز اجرائیه معاملات شرطی و رهنی و با حق استرداد مصوب ۱۳۵۲/۲/۱۶ وزارت دادگستری آمده است. آئین نامه اخیر جایگزین مقررات سابق است و عملیات اجرائی بر اساس آن صورت می‌پذیرد.

^۵ آیت الله روح الله موسوی خمینی، تحریر الوسیله. ترجمه محمد باقر موسوی همدانی، موسسه انتشارات دارالعلم، قم، چاپ سوم، ۱۳۷۵.

^۶ فصل هجدهم قانون مدنی.

^۷ قانون مدنی، ماده ۷۷۱.

^۸ قانون مدنی، ماده ۷۸۷.

^۹ قانون مدنی، ماده ۷۸۸.

^{۱۰} محمد جعفری لنگرودی، مبسوط ترمینولوژی حقوق، جلد سوم، صفحات ۲۰۸۴-۲۰۷۱.

اوراق بهادار کردن دارائی (MSS)

دفتر اسناد رسمی با تقویم ارزش دارائی افراد متقاضی به میزان مارژ (کمتر از یکصد درصد) کل رقم ارزش تقویم شده منهای مجموع هزینه‌های ثبت، حراج، کارمزد و سایر هزینه‌های قابل قبول اقدام به صدور گواهی ضمانت در قطعات مختلف برای مدت مشخص می‌نمایند. این مارژ را سازمان ثبت اسناد و املاک کشور معین می‌نماید. مالک گواهی ضمانت می‌تواند گواهی خود را به بانک‌ها و یا سایر نهادها یا اشخاص حقیقی یا حقوقی (پذیرنده گواهی ضمانت) اصالتاً یا نیابتاً به عنوان وثیقه یا ضمانت ارائه نماید.

مالک گواهی ضمانت پس از پایان استفاده از مدت گواهی ضمانت و انجام تعهدات، گواهی ضمانت خود را از پذیرنده گواهی ضمانت اخذ و به دفتر اسناد رسمی صادرکننده گواهی عودت داده و دارائی خود را آزاد می‌نماید. در صورت عدم ایفای تعهدات از جانب مالک گواهی ضمانت، پذیرنده گواهی ضمانت، گواهی مربوطه را به دفتر اسناد رسمی صادرکننده تحویل و دفتر اسناد رسمی با حراج مال مربوط به گواهی ضمانت، مبلغ گواهی یا عین دارائی را به پذیرنده گواهی ضمانت پرداخت یا تحویل نموده و مابقی را پس از کسر کارمزد و سایر هزینه‌های متعلقه به حساب مالک گواهی ضمانت واریز و اطلاعات مربوط را در سامانه ثبت وثیقه (CRS)¹¹ بهنگام می‌نماید. چنانچه پذیرنده گواهی ضمانت بانک باشد می‌تواند با استفاده از پروتکل برداشت بین بانکی (IWP)¹² در سررسید گواهی ضمانت مطالبات خود را از حساب‌های مالک گواهی ضمانت در سیستم بانکی برداشت و اصل گواهی را به وی یا در صورت عدم دسترسی به مالک گواهی به دفتر اسناد رسمی صادرکننده برگرداند. عملیات از طریق سامانه «تسویه اوراق بدون کاغذ غیرربوی (NSSSS)»¹³ و ثبت همزمان و خودکار آن در «سامانه ثبت وثیقه (CRS)» صورت می‌پذیرد. همچنین در

¹¹ Collateral Registration System (CRS)

بسیار مشاهده می‌شود که متقاضیان تسهیلات اموال غیرمنقول خود را بصورت موازی در رهن چند بانک قرار می‌دهند. «سامانه ثبت وثیقه (CRS)» در بانکداری راستین برای رفع این معضل طراحی شده است تا اجازه ندهد اموال و دارائی‌ها در یک زمان در بیش از یک محل به رهن گذاشته شوند. این سامانه دارای یک پایگاه داده برای ثبت وثائق منقول و غیرمنقول بصورت یکپارچه و قابل دسترس آنلاین می‌باشد که بانک‌ها، مراجع قضائی و سایر کاربران می‌توانند با مراجعه به آن از وضعیت تهرین مال معرفی شده برای رهن آگاه شوند. نگاه کنید به: بیژن بیدآباد، زیرسیستم‌های مبتنی بر فناوری اطلاعات و ارتباطات در بانکداری راستین، مجموعه مقالات همایش ملی خدمات الکترونیکی تحولی نوین در توسعه پایدار، ۲۹-۳۰ آبان ۱۳۹۰. دانشگاه الزهراء، تهران. <http://www.bidabad.com/doc/Rastin-Bank-IT.pdf>

<http://www.bidabad.com/doc/Rastin-Bank-IT.ppt>

¹² Interbank Withdrawal Protocol (IWP)

بسیار دیده می‌شود که فردی به میزان قابل توجهی به یک یا چند بانک بدهکار است ولی منابع خود را در حساب‌هایی نزد دیگر بانک‌ها قرار داده. پروتکل برداشت بین بانکی از حساب‌های مدیون در همه بانک‌ها (IWP) توافقنامه‌ای بین بانکی و زیر نظر بانک مرکزی است که به بانک اجازه می‌دهد تا مطالبات خود یا مشتریان خود از مشتری مدیون را پس از تهی‌سازی حساب مدیون نزد بانک عامل از سایر حساب‌های وی نزد بانک‌های دیگر بصورت آنلاین برداشت کند. نگاه کنید به:

بیدآباد، بیژن، محمود الهیاری فرد. پروتکل برداشت بین بانکی (IWP) در بانکداری راستین، ارائه شده در چهارمین کنفرانس فناوری اطلاعات و دانش (IKT2012) دانشگاه صنعتی نوشیروانی بابل، ۴-۲ خرداد ۱۳۹۱، بابل، ایران. <http://www.bidabad.com/doc/iwp-paper-fa.pdf>

¹³ Non-Usury Scripless Security Settlement System (NSSSS)

سیستم یکپارچه و مبتنی بر وب برای تسویه حساب معامله‌گران و انتقال‌دهندگان گواهی‌های راستین و اوراق بهادار بدون ربا زیر نظر بانک مرکزی است. عملیات «تسویه اوراق بدون کاغذ غیرربوی (NSSSS)» تابع مقررات و آئین‌نامه اجرائی بانکداری راستین است. نگاه کنید به: بیژن بیدآباد، محمود الهیاری فرد، فناوری اطلاعات و ارتباطات در تحقق سازوکار مشارکت در سود و زیان (PLS) (بانکداری اسلامی). فصلنامه علمی- پژوهشی اقتصاد و تجارت نوین، سال اول، شماره سوم، زمستان ۱۳۸۴، صفحات ۳۷-۱.

<http://prd.moc.gov.ir/jnec/farsi/3rd/Article2.pdf>

صورتی که پذیرنده گواهی ضمانت بانک باشد و در حساب‌های مالک گواهی ضمانت منابع کافی برای تسویه مطالبات نباشد می‌تواند مازاد یا تمام مطالبات خود را از طریق اجرای اسناد بانک که در بانکداری راستین طراحی و تعریف شده است وصول نماید.

سازمان ثبت اسناد و املاک کشور آئین‌نامه‌های اجرائی برای نظارت بر عملکرد دفاتر اسناد رسمی را در ارتباط با سیستم اوراق بهادار کردن دارائی (MSS) تدوین و اجراء می‌نماید. عملیات اوراق بهادار کردن دارائی (MSS) تابع مقررات و آئین‌نامه اجرائی بانکداری راستین می‌باشد.

این سیستم قابلیت اتکاء به وثائق را تأمین می‌نماید و از طرفی شرایطی را فراهم می‌آورد که در صورت عدم ایفای تعهد، وصول مطالبات از طریق مرهونه با تشریفات سهل انجام‌پذیر باشد و نیاز به طی مراحل زمانگیر قضائی ندارد.

گواهی ضمانت

در بانکداری مشارکت در سود و زیان راستین^{۱۴} PLS ابزارها و ابداعات مالی بدیعی نظیر گواهی‌های راستین استفاده می‌شود. گواهی ضمانت سندی است بانام مبتنی بر ضمانت مبلغ مشخص که توسط دفاتر اسناد رسمی در قبال توثیق مال صادر می‌شود و در صورت عدم ایفای تعهد، مالک آن ملزم به تأدیه مبلغ اسمی گواهی می‌باشد و در غیر این صورت دارایی توثیقی وی از طریق اجرای ثبت یا اجرای بانک مزایده گردیده و تعهدات مالک گواهی از محل آن وصول می‌شود.

عملیات سیستم اوراق بهادار کردن دارائی (MSS)

- ۱- اموال منقولی قابلیت به رهن گرفتن دارند که فاسد شدنی نبوده و قابلیت مصرف و بکارگیری و استفاده از آنها برای مدت قابل پیش‌بینی تا استیفای طلب وجود داشته باشد.
- ۲- شرایط اموال غیرمنقول جهت ترهین به شرح ذیل می‌باشند:
 - ا. غیرمنقول مورد وثیقه باید شش‌دانگ (عرصه و اعیانی) رسمی و ثبتی، سهل البیع و بلاعارض باشد و با استعلام از شهرداری یا سایر مراجع ذیصلاح برای دفتر اسناد رسمی محرز شود که در مسیر جاده و معابر عمومی و طرح تعریض و یا ایجاد فضای سبز قرار ندارد.
 - ب. غیرمنقولی که دارای عرصه وقفی است رهن اعیان در صورتی میسور است که مالک دارای سند مالکیت اعیانی

http://www.bidabad.com/doc/Pls_it-fa.pdf

بیژن بیدآباد، محمود الهیاری فرد، تأمین مالی غیرربوی مبتنی بر فناوری اطلاعات. مجموعه مقالات سومین کنفرانس بین‌المللی توسعه نظام تأمین مالی در ایران. ۳۰ بهمن لغایت ۱ اسفند ۱۳۸۹، گروه مدیریت مالی و سرمایه‌گذاری مرکز مطالعات تکنولوژی دانشگاه صنعتی شریف، صفحات ۶۹-۸۹. <http://www.bidabad.com/doc/non-usury-finance-it-fa.pdf>

^{۱۴} به منظور افزایش مشارکت اقتصادی شبکه بانکی در فعالیتهای اقتصادی و قابلیت مشارکت اشخاص حقیقی و حقوقی اعم از دولتی یا خصوصی، در این فعالیتها و نیز افزایش کارایی واسطه‌گری مالی و تجهیز و تخصیص بهینه منابع مالی، بانکداری مشارکت در سود و زیان راستین (PLS) بر مبنای مشارکت واقعی سپرده‌گذار در سود و زیان طرحها در بانکداری راستین طراحی شده است. نگاه کنید به:

بیژن بیدآباد، ژینا آقابگی، مهستی نعیمی، آذرننگ امیراستوار، سعید صالحیان، سعید نفیسی زیده سرایی، علیرضا مهدیزاده چله‌بری، بیژن حسین‌پور، سعید شیخانی، محمود الهیاری فرد، محمد صفایی‌پور، نادیا خلیلی لائی. طرح تفصیلی بانکداری مشارکت در سود و زیان راستین

(PLS)، اداره تحقیقات و برنامه‌ریزی، بانک ملی ایران، ۱۳۸۷. <http://www.bidabad.com/doc/detailed-pls.pdf>

- باشد و مدت اجاره‌نامه تنظیمی با متولی وقف تا مدت کافی باقی و مالک مجوز لازم را از مرجع مربوط برای رهن اعیانی دریافت کند.
- ج. انجام معامله رهنی در صورتی که شش‌دانگ، بلاعارض و سهل‌البیع باشد و دفاتر اسناد رسمی نسبت به آنها سند رهنی تنظیم نمایند با احراز مالکیت مالک امکانپذیر است.
- ۳- ابتدا مالک مال با اسناد کافی از دفترخانه اسناد رسمی درخواست می‌نماید تا نسبت به ارزیابی مال و صدور گواهی ضمانت اقدام نماید.
- ۴- دفترخانه پس از ارزیابی مال توسط کارشناس رسمی دادگستری، آن را در رهن خود گرفته و به میزان ارزش مال منهای مارژ مشخص گواهی ضمانت صادر می‌نماید. کلیه اسناد مالکیت مرهونه نزد دفترخانه به امانت می‌ماند.
- ۵- ارزش مال براساس قیمت و ضوابط بازار توسط کارشناس رسمی دادگستری تعیین می‌گردد.
- ۶- میزان مارژ برابر است با کل رقم ارزش تقویم شده منهای مجموع هزینه‌های ثبت، حراج، کارمزد و سایر هزینه‌های قابل قبول. این مارژ را سازمان ثبت اسناد و املاک کشور معین می‌نماید.
- ۷- دفترخانه در قبال صدور گواهی ضمانت حق‌الثبت و حق‌التحریر دریافت می‌نماید.
- ۸- دفتر اسناد رسمی در قبال ترهین مال گواهی ضمانت به مالک مال تحویل می‌نماید.
- ۹- دفترخانه می‌تواند گواهی ضمانت برای یک مال را در قطعات مختلف مورد نظر مالک مال صادر نماید. هر قطعه باید مبین مبلغ اسمی گواهی باشد و هر قطعه گواهی ضمانت مبین تضمین به اندازه مبلغ مندرج بر گواهی است.
- ۱۰- هر قطعه گواهی ضمانت باید دارای شماره سریال منحصر بفرد باشد. گواهی ضمانت در «سامانه ثبت وثیقه (CRS)» براساس این کد ثبت و با سایر مشخصات مالک آن و مال مرهونه در یک رکورد ضبط و در پایگاه داده‌های «سامانه ثبت وثیقه (CRS)» بوسیله هر کدام از کد یا تک تک شناسه‌ها قابل رهگیری است.
- ۱۱- کلیه اشخاص حقیقی و حقوقی خصوصی و دولتی و وابسته به دولت می‌توانند مال خود را برای دریافت گواهی ضمانت به دفترخانه معرفی نمایند.
- ۱۲- گواهی ضمانت دارای سررسید نیست.
- ۱۳- کلیه عملیات گواهی ضمانت باید در «سامانه ثبت وثیقه (CRS)» ثبت گردد.
- ۱۴- بانک می‌تواند تضمینات یا وثائق مورد نظر خود را به صورت گواهی ضمانت از مجری دریافت کند.
- ۱۵- بانک هنگام پذیرش گواهی ضمانت مکلف است به منظور جبران زیان‌هایی که ممکن است به اموال وارد شود، از مالک بخواهد اموال موضوع گواهی ضمانت را به نام و نفع بانک بیمه نماید.
- ۱۶- گواهی ضمانت در بانکداری مشارکت در سود و زیان راستین و زیرسیستم‌های مالی آن توسط مجری، بعنوان آورده مجری محسوب نمی‌شود و فقط به عنوان وثیقه یا تضمین می‌تواند مورد قبول بانک باشد.
- ۱۷- گواهی ضمانت در بازار گواهی راستین (RCM)^{۱۵} قابل عرضه نیست.

¹⁵ Rastin Certificate Market (RCM)

بازار گواهی راستین سامانه مبتنی بر وب برای تسویه حساب معامله‌گران و انتقال‌دهندگان گواهی‌های راستین و اوراق بهادار بدون ربا در بانکداری راستین می‌باشد. عملیات «بازار گواهی راستین (RCM)» بطور کلی تابع مقررات بانکداری راستین و آئین‌نامه اجرائی بانکداری راستین می‌باشد. دارنده گواهی راستین در این بازار می‌تواند گواهی خود را به قیمت بازار یا توافقی تحت نظارت بانک معامله یا به دیگری بفروشد یا منتقل نماید. نگاه کنید به:

- ۱۸- مالک گواهی ضمانت می‌تواند گواهی‌های ضمانت خود را به غیر بفروشد و یا انتقال دهد یا برای انجام تعهد دیگری آن را نزد متعهدله (پذیرنده) به عنوان تضمین قرار دهد.
- ۱۹- کلیه منافع مرهونه در طول بقای گواهی ضمانت متعلق به مالک مال است.
- ۲۰- هر زمان که مالک گواهی، گواهی ضمانت را نزد پذیرنده به عنوان تضمین قرار می‌دهد باید مراتب در یک برگ حاوی امضاء مالک و پذیرنده گواهی به دفترخانه صادرکننده کتباً اعلام و در دفتر مخصوصی در دفترخانه ثبت شود.
- ۲۱- پذیرنده گواهی ضمانت لازم است تا صحت گواهی ضمانت را از دفترخانه صادرکننده یا «سامانه ثبت وثیقه (CRS)» استعلام نماید. دفترخانه صادرکننده موظف است حداکثر ظرف دو روز پس از دریافت درخواست پذیرنده گواهی، وضعیت گواهی ضمانت را کتباً به پذیرنده اطلاع دهد.
- ۲۲- گواهی ضمانت مادام که مالک یا پذیرنده گواهی آن را به دفترخانه عودت نداده و مال مرهونه را آزاد نکرده‌اند باطل نمی‌شود.
- ۲۳- برگشت هر قطعه از گواهی ضمانت و به اجرا گذاشتن آن توسط پذیرنده گواهی به دلیل عدم ایفای تعهد چنانچه مرهونه قابل تفکیک و فروش نباشد منجر به مزایده کل مال می‌شود. باقی مال تا آزاد شدن باقی قطعات گواهی ضمانت در حساب مخصوصی نزد سازمان ثبت اسناد و املاک کشور به امانت نگهداری خواهد شد.
- ۲۴- در صورت عدم ایفای تعهد مالک در قبال پذیرنده گواهی ضمانت و پس از به اجرا گذاشتن گواهی ضمانت، دفتر اسناد رسمی کلیه هزینه‌های ثبت، حراج، کارمزد و سایر هزینه‌های قابل قبول را از محل فروش مال تأمین می‌نماید.
- ۲۵- دفتر اسناد رسمی مکلف است تا ظرف ۱۰ روز از تاریخ عدم ایفای تعهد مالک مال و پس از عودت گواهی ضمانت توسط پذیرنده به دفترخانه نسبت به اجرای آن اقدام نماید.
- ۲۶- هر زمان که گواهی ضمانت از ضمانت مالک نزد پذیرنده ضمانت آزاد می‌شود باید مراتب در یک برگ حاوی امضاء مالک و پذیرنده گواهی به دفترخانه صادرکننده کتباً اعلام و در دفتر مخصوصی در دفترخانه ثبت شود.

منابع

- آیت‌الله روح‌الله موسوی خمینی، تحریر الوسیله. ترجمه محمد باقر موسوی همدانی، موسسه انتشارات دارالعلم، قم، چاپ سوم، ۱۳۷۵.
- محمد جعفری لنگرودی، مبسوط ترمینولوژی حقوق، جلد سوم.
- بیژن بیدآباد، محمد صفائی پور، اجزای سیستم یکپارچه بانکداری مشارکت در سود و زیان راستین، نگرش مدیریت عملیات و فرآیندها. مجموعه مقالات اولین همایش بین‌المللی بانکداری الکترونیک و نظام‌های پرداخت، ۳۰ بهمن - ۱ اسفند ۱۳۹۰، پژوهشکده پولی و بانکی، بانک مرکزی ایران، تهران.

<http://www.bidabad.com/doc/ajza-system-rastin.pdf>

<http://www.bidabad.com/doc/ajza-system-rastin.ppt>

بیژن بیدآباد، محمد صفائی پور، چارچوب بازار الکترونیکی معاملات گواهی مشارکت/پذیره در قالب طرح مشارکت در سود و زیان (PLS). پنجمین همایش تجارت الکترونیک، ۴-۳ آذر ۱۳۸۷، وزارت بازرگانی، تهران.

<http://www.bidabad.com/doc/charchoobe-bazare-electronic-pls.pdf>

<http://www.ecommerce.gov.ir/EArchive/EArchiveF/Item.asp?ParentID=43&ItemID=182>

- بیژن بیدآباد، زیرسیستم‌های مبتنی بر فناوری اطلاعات و ارتباطات در بانکداری راستین، مجموعه مقالات همایش ملی خدمات الکترونیکی تحولی نوین در توسعه پایدار، ۳۰-۲۹ آبان ۱۳۹۰. دانشگاه الزهراء، تهران.
<http://www.bidabad.com/doc/Rastin-Bank-IT.pdf>
<http://www.bidabad.com/doc/Rastin-Bank-IT.ppt>
- بیژن بیدآباد، بیژن، محمود الهیاری فرد. پروتکل برداشت بین بانکی (IWP) در بانکداری راستین، ارائه شده در چهارمین کنفرانس فناوری اطلاعات و دانش (IKT2012) دانشگاه صنعتی نوشیروانی بابل، ۴-۲ خرداد ۱۳۹۱، بابل، ایران.
<http://www.bidabad.com/doc/iwp-paper-fa.pdf>
- بیژن بیدآباد، محمود الهیاری فرد، فناوری اطلاعات و ارتباطات در تحقق سازوکار مشارکت در سود و زیان (PLS) (بانکداری اسلامی). فصلنامه علمی- پژوهشی اقتصاد و تجارت نوین، سال اول، شماره سوم، زمستان ۱۳۸۴، صفحات ۳۷-۱.
<http://prd.moc.gov.ir/jnec/farsi/3rd/Article2.pdf>
http://www.bidabad.com/doc/Pls_it-fa.pdf
- بیژن بیدآباد، محمود الهیاری فرد، تامین مالی غیررئوی مبتنی بر فناوری اطلاعات. مجموعه مقالات سومین کنفرانس بین‌المللی توسعه نظام تأمین مالی در ایران. ۳۰ بهمن لغایت ۱ اسفند ۱۳۸۹، گروه مدیریت مالی و سرمایه‌گذاری مرکز مطالعات تکنولوژی دانشگاه صنعتی شریف، صفحات ۸۹-۶۹.
<http://www.bidabad.com/doc/non-usury-finance-it-fa.pdf>
- بیژن بیدآباد، ژینا آقایی، مهستی نعیمی، آذرنگ امیراستوار، سعید صالحیان، سعید نفیسی زیده سرایی، علیرضا مهدیزاده چله‌بری، بیژن حسین‌پور، سعید شیخانی، محمود الهیاری فرد، محمد صفایی‌پور، نادیا خلیلی ولایی. طرح تفصیلی بانکداری مشارکت در سود و زیان راستین (PLS)، اداره تحقیقات و برنامه‌ریزی، بانک ملی ایران، ۱۳۸۷.
<http://www.bidabad.com/doc/detailed-pls.pdf>
- بیژن بیدآباد، محمد صفائی‌پور، چارچوب بازار الکترونیکی معاملات گواهی مشارکت/پذیره در قالب طرح مشارکت در سود و زیان (PLS). پنجمین همایش تجارت الکترونیکی، ۴-۳ آذر ۱۳۸۷، وزارت بازرگانی، تهران.
<http://www.bidabad.com/doc/charchoobe-bazare-electronic-pls.pdf>
<http://www.ecommerce.gov.ir/EArchive/EArchiveF/Item.asp?ParentID=43&ItemID=182>